

Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KEREITI YA 11

PUDUNGWANA 2017

**SESOTHO PUO YA LAPENG
PAMPIRI YA 2
MEMORANTAMO**

MATSHWAO: 80

Memorantamo ona a na le maqephe a 19.

TEMOSO HO BATSHWAYI

1. KGETHO YA DIPOTSO LE DINTLHA TSE DING:

- Ha mohlalobuwa a arabile dipotso tse ngata ho feta palo e behilweng, motshwayi a tshwaye feela karabo ya pele. Mohlahlobuwa ha a lokela ho araba mofuta e mmedi ya dipotso (mofuta wa potso e telele le ya mofuta wa dipotso tse kgutshwane) mofuteng o mong le o mong wa sengolwa.
- KAROLONG YA A, haeba mohlalobuwa a arabile dipotso bone ba tsona dithothokisong tseo a ithutileng tsona, motshwayi a tshwaye dipotso tse pedi tsa pele feela.
- KAROLONG YA B le ya C, haeba mohlalobuwa a arabile dipotso tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane kapa a arabile tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse telele, motshwayi a tshwaye karabo ya pele, mme a tlohele ya bobedi. Athe ha a arabile dipotso ka bone ba tsona, motshwayi a tshwaye karabo ya pele ho karolo e nngwe le e nngwe ya mofuta wa dipotso tse telele le e le nngwe ya mofuta wa dipotso tse kgutshwane.
- Ha mohlalobuwa a nehelane ka dikarabo tse pedi karolong ya B le ya C, ya pele e fosahetse mme ya bobedi yona e nepahetse, motshwayi a tshwaye karabo ya pele, mme a tlohele e latelang e be ho yona o seha mola ho habahanya karabo, mme a hlalose ka ho ngola polelo ena; 'Kgetho e fosahetseng'.
- Haeba mopeleto o fosahetse hoo o amang moelelo, motshwayi a fosise karabo e jwalo, empa haeba mopeleto o sa ame moelelo, karabo e jwalo e tshwauwe e nepahetse.
- Potso e telele (ya moqoqo): Ha bolelele ba moqoqo bo le ka tlase ho palo ya mantswa e behilweng (kgutshwane), motshwayi a se behe kotlo hobane mohlalobuwa o se a ntse a ipehile ka mosing. Athe haeba moqoqo o le molelele haholo, motshwayi a tshwaye ho feta moedi wa palo ya mantswa a behilweng ka mantswa a 5, mme a se tswele pele ho tshwaya karolo e latelang. A sehe mola ho fihla moeding wa mantswa, a sehe o mong ho habahanya mantswa a sa balweng.
- Dipotso tse kgutshwane: Haeba mohlalobuwa a sa sebedisa matshwao a puo a supang qotso (di-a-bulwa le di-a -kwilwa) moo a lokelang ho qotsa, motshwayi a se behe kotlo.

2. TSHEBEDISO YA RUBURIKI:

Batshwayi ba lokela ho sebedisa ruburiki e latelang bakeng sa ho lekanyetsa mohlalobuwa.

KAROLO YA A: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DOINGOLWA: THOTHOKISO- SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 10]

Makgetha a ho lekanyetsa	5. Phihlello e babatsehang	4.Phihlello e supang bokgoni	3.Phihlello e mahareng	2.Phihlello ya motheo feela	1.Phihlello e haellang
<p>DIKAHAHARE</p> <p>Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho) kutlwahalo le nnetefatso (Tiisetso) ya dintlha ho tswa thothokisong/temeng.</p>	<p>8—10</p> <p>-O bontsha kutlwisiso e tebileng ya se botswang. -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa; di tshhetswa ho tswa thothokisong. -Kutlwisiso ke e babatsehang ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>	<p>6—7</p> <p>-O bontsha kutlwisiso mme o hlahositse se botswang ka tshwanelo. -O hlahisitse dintlha tse anelang ka tsela e kgotsofatsang. -O hlahisitse dintlha tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitsweng kamoo ho lokelang. -O utlwisisa mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>	<p>4—5</p> <p>-O bontsha kutlwisiso e mahareng ya se botswang. -O hlahisitse dintlha tse seng kae ho tshhetsa sehlooho. -Tse ding tsa dintlha tse tshheditsweng ho tshhetsa sehlooho di ntle. Tse ding tsa dintlha di tshheditswe empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle. -Kutlwisiso ya motheo feela ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>	<p>2—3</p> <p>-O bontsha kutlwisiso e sa kgotsofatseng ya se botswang. -Ho batla ho se dintlha tse hlahisitsweng ho tshhetsa sehlooho. -Kutlwisiso ya mofuta wa sengolwa le thothokiso ke e haellang.</p>	<p>0—1</p> <p>-Ha a bontshe kutlwisiso ya letho ya se botswang. -Dintlha tse tshhetsang ha di hlahiswe ho tswa thothokisong. -Mohlalobuwa ha a utlwisisa hantle mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>
<p>SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO</p> <p>Sebopeho, nehelano le tlhophiso ya mehopollo. Tshebediso ya puo, sehalo le setaele tse sebedisitsweng</p>	<p>-Sebopeho se hlahisitse ka tsela e momahaneng. -Dintlha di utullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng. -Tshebediso ya puo, sehalo le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala. -O batla o hloka diphoso tsa puo, tsa mopeleto le tsa matshwao a puo/ho bala.</p>	<p>-Sebopeho ke se hlakileng mme dintlha di hlahisitse ka tsela e hlalohanyehang. -Tlhahiso ya mehopollo ke e utlwisiselang. -Tshebediso ya puo sehalo le setaele di nepahetse.</p>	<p>-O hlahisitse bopaki bo seng bokae ba sebopeho. -Tlhahiso ya mehopollo e a haella, ha e hlalohanyeha mme ha e na momahano. -Diphoso tsa tshebediso ya puo ha se tse kaalo, mme sehalo le setaele ha se tse loketseng.</p>	<p>-Sebopeho se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng. -Mehopollo ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang. -Sehalo le setaele ha se tse loketseng.</p>	<p>-Moqoqo o bopehile ka tsela e fokolang. -Ho na le diphoso tse tshabehang tsa tshebediso ya puo le setaele se fosahetseng.</p>

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

POTSO YA 1

Lefu le a rwalla — R.J. Moloji

Motshwayi a bale nehelano ya mohlahlobuwa e lokelang ho hlahiswa sebopehong sa moqoqo. Sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Moqoqo o tlameha ho hlahiswa ka tsela e supang kgokahano le momahano ya dintlha, dipolelo le diratswana. Motshwayi a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona: Dikahare le Sebopeho le Tshebediso ya puo.

Dikahare

- Dikahare di bontshe kutlwisiso ya potso; botebo ba tshekatseko ya ditaba, kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya taba ka mabaka a itshetlehileng thothokisong.
- Dikahare di hlahiswe ka tsela e momahaneng mme motshwayi a tadime dintlha tse tla hlahiswa nehelanong ya mohlahlobuwa (ela hloko hore dintlha tsa mohlahlobuwa di ke ke tsa behwa ka tatelano e hlahellang mona.)

Sebopeho le Tshebediso ya puo

- Sebopeho, tlhophiso ya mehopolo le nehelano e nang le neheletsano e momahaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehloohwana mmoho le puo le setaele le sehalo tse sebedisitsweng ka nepo temeng.
- Mohlahlobuwa a nehelane ka karaboya hae e sebopehong sa diratswana tse momahaneng mme ho be le kgokahano le momahano ya dipolelo le diratswana kamoo ho hlokehang.

Karabo e ka lebellwang:

- Thothokiso ena ke ya tlhaloso. √Sethothokisi mona se hlalosa se itseng ka tsela ya karaburetso, ho feta mona se bontsha sehalo leho qholotsa maikutlo a fapaneng, sepheo e le ho fana ka thuto le molaetsa ho babadi ba thothokiso.√

Karaburetso

- Sethothokisi se sebedisitse **karaburetso ya pono** ho ditemanathothokiso 1, 2, 4 le 5. √ Seabo sa tshebediso ena ya karaburetso ke ho etsetsa mmadi a kgone ho ipopela setshwantsho e ka o bona ka moo lefu le thulamisang pelo ka teng ha le fihlile le hona ho tliša masisapelo a etsang hore motho a lle ha bohloko √. E ka hoja o bona ka moo ho theohang dikgapha mahlong, tse bileng di etsang diphororo ka teng √. E ka hoja o bona batho ba salang ba se na bathusi ka teng. √
- Ntle le mona, sethothokisi se sebedisitse **karaburetso ya kutlo** ho temathothokiso ya 3 √. Mona e ka hoja ho utlwahala tshepe e llang ditsebeng tsa mmadi e le hona ho bontsha/hlokomedisa hore lefu le se le le teng ho tla lata. √

Maikutlo le sehalo

Re fumana hore sethohokisi se qholoditse maikutlo a fapaneng ho babadi ba thothokiso.

- Molathothokisong wa **1, 2, 5** le **6** sethohokisi se qholotsa **maikutlo a tlhonamo** ho babadi. ✓ Bohlokwa ke ho bontsha ka moo batho ba hlonamang ka teng ha ho hlahile lefu malapeng. ✓ Ho feta mona, re bona ho qholotseha **maikutlo a tshabo** molathothokisong wa **7** le **10** ka ha batho ha ba tsebe se tla etsahala ka mose ho lebitla, le hona ho tlelwa ke tshabo ha ba utlwa tshepe ya lefu e lla. Molathothokisong wa **15** ho qholotseha **maikutlo a ho se dudisehe** ka ha batho ba ipotsa dipotso hore e be ke mang ya tla hlokahala ha letsatsi le rapama.
- Re fumana hore sethohokisi se sebedisitse sehalo ka ho fapafapana ka kgetho ya sona ya mantswe le popeho ya melathothokiso. Temathothokisong ya **1** le **2** **sehalo** sa sethohokisi ke se **tebileng** ✓. Sethohokisi se bua ka maikutlo a bontshang ho teba ha bohloko hoo ebang se nahana se sa qete, se sitwa ho bua ka lebaka la masisapelo ✓. Sethohokisi se totobatsa **sehalo se fatshe** temathothokisong ya **3** le ya **4** ✓ ha se utlwa tshepe e lla ho bontsha hore se tshaba lefu. ✓ Ho temana thothokiso ya **5**, ho melathothokiso wa **15** le **16** sethohokisisi se qala se bua ka **sehalo se tlase**. Lebaka la hore sehalo se be tlase, o **bontsha maikutlo a ho qeka**, hore wa habo a tshware letsatsi le se dikele hobane ha a batle ho sala hara mahlomola. ✓

Kabo ya matshwao

Motshwayi a bale karabo kaofela, mme a bontshe ka letshwao (✓) dintlheng tsohle, mme moo mohlahlobuwa a fositseng teng motshwayi a bontshe ka letshwao (x).

Ha motshwayi a se a badile karabo ya mohlahlobuwa, a abele mohlahlobuwa matshwao. Matshwao a ajwa ka ho sebedisa ruburiki e leqepeng la 3. Tekanyetso e etswa ka ho beha kapa ho kala kapa ho bekga karabo ya mohlahlobuwa phihlelong e itseng (ho tloha ho phihlelo ya 1 ho isa ho kgato ya 5) ruburiking.

Ha mohlahlobuwa a sa araba ka tsela ya moqoqo, a lokodisitse dintlha tsa hae a se fumantshwe kotlo, a se hulelwe matshwao. Motshwayi a tshwaye ho ya kamoo mohlahlobuwa a arabileng kateng. Phihlelo e nngwe le e nngwe e na le ditlhaloso tsa bokgoni tse itshetlehileng makgetheng ana a mabedi e leng **dikahare le tshebediso ya puo**. Motshwayi a ele hloko hore tlhaloso ya bokgoni phihlelong eo a e kgethileng ha a lekanyetsa, e lokela ho tsamaelana le ditaba tsa mohlahlobuwa. Matshwao a bontshwe qetellong ya phihlelo e nngwe le e nngwe.

POTSO YA 2**Lelala o tswele pele S.J. Mamashela**

- 2.1 Ke ya thuto/e rutang/thuto ✓ (1)
- 2.2 Sethothokisi se bolela hore tsohle ha di o tsamaele hantle/ ha di thabisi/maemo ha a matle. ✓✓ (2)
- 2.3 Sejura/ kgefutsohare. ✓ ho lekalekanya mohopolo o tlileng pele le mohopolo o qetelang molathothokiso. ✓ (2)
- 2.4 Maikutlo a kgothatso/keletso/rutang. ✓✓ (2)
- 2.5 Lehlaso/khorase/phetamola e qetelang ✓. (1)
- 2.6 Mathata ao re teanang le ona bophelong ha a bolele hore ke pheletso ya bophelo/Re ithuta tse molemo ho tswa mathateng ao re teanang le ona. ✓✓ (2)
- [10]**

POTSO YA 3: Mme motswadi S.J. Mamashela

- 3.1 Ke ho potlakisa morethetho/ho kena ka bolokolohi molathothokisong o ka tlase. ✓ (1)
- 3.2 Ke tatolano✓ bohlokwa ba tatolano ke ho bontsha hore motswadi o ne a rohakwa motsheare le bosiu./Ho matlafatsa maemo a thohako. ✓ (2)
- 3.3 Ke mohopolo wa hore a lla ka dinako tsohle mme ho kopakane feela mamina le menyepetsi. /Mohopolo wa mahlomola/Mohopolo wa ho hloka kgotso. ✓✓ (2)
- 3.4 Ke phethapheto ya moelelo/mantswe ✓ (1)
- 3.5 Maikutlo a kananelo/ kgotsofalo/teboho ✓✓ (2)
- 3.6 Mme o etsa eng kapa eng ho tshireletsa ngwana wa hae/Mme o tshwara thipa ka bohaleng ✓✓ (2)
- [10]**

POTSO YA 4: Joo feshene! — S.J. Mamashela

- 4.1 Thothokiso ya sekwalejwale. ✓ (1)
- 4.2 Lebotsi. ✓ Ho imakatsa/hlollwa/ho tsota hore feshene e ne e tle le mang: ✓ (2)
- 4.3 Batho ba apara diphahlo tsa mefutafuta ho bontsha ho tsamaya le mehla ena. ✓✓ (2)
- 4.4 Phetapheto ya moelelo. ✓ (1)
- 4.5 Batho ba baholo ha ba ipehe/ikgelle fatshe ✓✓ (2)
- 4.6 Ha se batjha feela ba setseng feshene morao, le batho ba baholo le bona ha ba batle ho fetwa ke feshene. ✓✓ (2)
- [10]**

POTSO YA 5: Majakane — T Leballo

- 5.1 Tomatso. ✓ — ke ho kobisa ka tsela ya ho phoqa, ka sepheo sa hore ho lokiswe se phoso se bonwang bathong. ✓ (2)
- 5.2 Anastrofi e meleng ya **14/15** ✓ Bohlokwa ba yona ke hotoboketsa, tiisa, sidilella, thathiselletsa taba ya hore kerekeng ho a lwanwa/E qatsohisa le ho fa lentswe le tlang pele (dintwa, diqwebeshano, manele le ditlhapa) sefutho. ✓ (2)
- 5.3 Ho phoqa/ho imakatsa. ✓ (1)
- 5.4 Phetapheto ya sebopeho ✓ Bohlokwa ba yona ke ho toboketsa, tiisa, sidilella, thathiselletsa mohopolo wa bohata ba bojakane ba ipatile ka boKreste. ✓ (2)
- 5.5 Ho qhekanyetsa batho ba futsanehileng. ✓ (2)
- 5.6 Ho fokotsa bolelele ba lentswe 'dipotso, e be Potso'/ho potlakisa morethetho ✓ (1)
- [10]**

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B LE C: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: PADI/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO LE TSHWANTSHISO – SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO 25]

Makgetha a ho lekanyetsa	5. Phihlello e babatsehang	4. Phihlello e supang bokgoni	3. Phihlello e mahareng	2. Phihlello ya motheo feela	1. Phihlello e haellang
DIKAHAHARE	12–15	9–11	6–8	4–5	0–3
<p>Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ka mabaka ho tswa sengolweng.</p> <p>MATSHWAO 15</p>	<p>-Karabelo e hlahisitswe ka tsela e babatsehang: 14-15. -Karabelo e hlahisitswe ka bokgabane: 12–13. -Sehlooho se manollotswe ka botebo. -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa tse tshhetswang ho tswa sengolweng -O bontsha kutlwisiso e babatsehang ya sengolwa</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso mme o manollotse sehlooho ka bokgoni -O hlahisitse karabelo e batlang e anela -Tse ding tsa dintlha ke tse utlwalang, empa ha se tsohle tse tiisitsweng kamoo ho lokelang. -Bopaki ba kutlwisiso ya mofuta ona wa sengolwa bo a bonahala.</p>	<p>-Kutlwisiso ke e mahareng ya sehlooho; ha se dintlha tsohle tse utullutsweng ka botlalo. -Tse ding tsa dintlha di tshhetsa sehlooho. -Dintlha tse ding di tshheditswe, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle -O bontsha kutlwisiso e ka mmoho ya mofuta ona wa sengolwa.</p>	<p>-Kutlwisiso ke e haellang ya sehlooho; boholo ba dintlha ha di a utullwa ka botlalo. -O hlahisitse dintlha tse seng kae tse tsamaelanang le sehlooho. -O bontsha kutlwisiso e fokolang ya mofuta ona wa sengolwa.</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso e fokolang ya sehlooho. --Boiteko bo fokolang ba ho araba potso Dintlha ha se tse kgodisang. -Mohlahloluwa ha a utlwisise hantle mofuta ona wa sengolwa.</p>
SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
<p>Sebopelo, le tlhophiso ya mehopolole nehelano e nang le neeletzano e momahaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, sehalo le setaele tse sebediswang temeng.</p> <p>MATSHWAO A 10</p>	<p>-Sebopelo se momahaneng -Selelekela le qetelo di a babatseha. -Dintlha di utullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng -Tshebediso ya puo, sehalo le setaele ke tse butswitseng, le ho nepahala.</p>	<p>-Sebopelo ke se hlakileng mme dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang. -Selelekela le qetelo mmoho le diratswana tse ding di hlahisitswe ka tsela e momahaneng -Dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang -Puo, sehalo le setaele boholo di nepahetse.</p>	<p>-O hlahisitse bopaki bo itseng ba sebopelo. -Tlhalohanyo le momahano di teng le ha di kgera -Ho na le moo tshhebediso ya puo e fosahetseng ha sehalo le setaele tsona di batla di loketse. -Tlhahiso ya mehopolole e a haella, ha e hlalohanyeha mme ha e na momahano -Popo ya diratswana e batla e nepahetse.</p>	<p>-Sebopelo se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseg. -Mehopolole ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang. -Diphoso tsa tshhebediso ya puo di totobetse. -Sehalo le setaele ha di a lokela mosebetsi. -Popo ya diratswana e fosahetse.</p>	<p>-Kgaello ya ho rala sebopelo ka tshwanelo e sitisa phallo ya mehopolole. Tshhebediso ya puo le ya setaele tse fosahetseng di hlahisitse tema e fokolang haholo. -Popo ya diratswana e fosahetse.</p>
MATSHWAO	20 — 25	15 — 19	10 — 14	5 — 9	0 — 4

Matshwao a ka sebediswang bakeng sa ho tshwaya:

Makgetha a tekanyetso	Matshwao	Senotlolo
Dikahare	15	Dik =
Sebopeho le Puo	10	STP =
Matshwao ohle	25	

ELA HLOKO: Ha karabo ya mohlalobuwa e tswile lekoteng, motshwayi a mo abele matshwao a dikahare le tshebediso ya puo ya kgato ya pele feela.

KAROLO YA B: PADI**POTSO YA 6: LEKGAPETLA LA PANANA – Jim Mokoena****Selelekela**

Kgohlano ke ho se dumellane ha maikutlo mahareng a baphetwa kapa dihlopha tse pedi. E ka ba ya motho le motho, e ka ba pakeng tsa motho le maemo a bodulo kapa tlhaho, kapa pakeng tsa motho le maikutlo a hae. Ke ka hoo re buang ka kgohlano ya ka ntle le ya ka hare.

Kgohlano ya ka hare

- Kgohlano ya ka hare e bonahala ha Lesibu a tshwenyehile moyeng ke taba ya ho re ba ke se hlole ba e ba le ngwana e mong le Mmalehola.
- Lesibu maikutlong a hae o kenelwa ke moya o ditshila wa ho sheba lesea ka leihlo le leng ka ha o ba le monahano wa hore **sediba ke sa motlapele**. Sena kgale a lohothana le sona ho tloha lesea le hlahile.
- tshohile ha Mmalehola a bitswa ke seboko sa lesea kantle hoo e bang ha a batle Mmalehola ha a lahla leleiri la ngwana le ditshila ho ba a ka tshoha a bona bopaki ba seo a qetang ho se etsa ngwaneng.
- Tswalano ho bonahala a imetswe ke sekgobo sa kamano ya hae le ntatae ka ha e tlamehile e be lekunutu la bona.
- Tswalano ha a tshwane le bana ba bang, ntatae o ikeme ka yena, sena se mo tshwenya moyeng hobane ha a kgone le ho bolella mmae.
- Tswalano o aparelwa ke ditlhong ka morao hore a fihlelwe ke mahloko a pelehi phaposing ka pela baithuti mmoho le yena. Sena se etsa hore a tshabe ho kgutlela sekolong.
- Tswalano ho thata ho hlahisa ntata ngwana eo e leng ntatae.
- Tswalano ho boima ha a se a fumane ngwana wa bobedi, o lokela ho pata sephiri ka ha ntatae o tshepisa ho mmolaya ha a ka bolella batho.
- Lesibu o tshwenyehile ha e le mona menyenetsi e se e utlwahala hore bana ba Tswalano ho so ho tsebisahala hore ke ba hae.

Kgohlano ya ka ntle

- Kgohlano ya ka ntle e bonahala e hlaha ka Lesibu hoba ke mona o dula a qwaketsana le batho ba se nang molato.
- Re bona ha a dulelletse ho otlaka mosadi ka sepheo sa hore a se mmothe ka sephiri sa hae le Tswalano.
- Ka mora hore Lesibu a robale le Tswalano, o ile a mmontsha thipa le sethunya setulong sa hae se mabidi, tseo a di dutseng hodimo. O mo tshosa ka hore o tla mo thunya kapa hona ho mo kgaola molala ka thipa ha a ka jwetsa mmae.
- O dutse a tshosa Tswalano ka hore o tla mmolaya ha a ka bolella mmae ka hore bana ba Tswalano ke ba hae.
- Lesibu o phedisa mohatsae ka ho mo hlekefetsa hoo e bang Mmalehola o balehela ha moradi wa hae Tswalano.
- Lesibu hang ho utlwahale hore bana ba Tswalano ke ba hae, ka hare ho motse wa Malakabeng, o jesa bana ba Tswalano tjhefo e tshetsweng ka hara lebejanapo ka sepheo sa ho ba bolaya, mme sena se baka qwaketsano e kgolo ho Tswalano le ntatae Lesibu.
- Baahi ba Malakabeng ba theha mokgatlo o tshireletsang batho ba hlekefetswang ka ha ba se ba tseba hore Tswalano le mmae ba dutse habohloko ke Lesibu. Sena se halefisa Lesibu le ho feta.
- Lesibu o halefela ngwana a ronngweng ho mo lata jwaleng e le ha batho ba mmuso ba tlile ha Lesibu.
- Sephiri sa Lesibu se pepeneneng, mme baahi ba phuthehile ho tla bona ha Lesibu a tshwarwa, sena se halefisa Lesibu, o bona ha e le Mmalehola a mmitseditseng ba mmuso.
- Setjhaba sa Malakabeng se tswile ka bongata, mme se halefile se batla Lesibu a tshwarwe.

Phethelo/Qetelo

Kgohlano e bileng teng ho Lesibu, re e bona e hola e bile e qhaphalletsa le batho ba se nang molato jwaloka Tswalano le Mmalehola. Re bona ba ameha ha bohloko ke boitshwaro bo bobele ba Lesibu hoo bokamoso ba Tswalano bo ileng ba senyehela ruri.

[25]

POTSO YA 7: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

LEKGAPETLA LA PANANA – Jim Mokoena

- 7.1 Ke molato wa ho ima/ithwala ha Tswalano lekgetlo la bobedi. ✓ (1)
- 7.2 Ke hobane ntatae Lesibu o ne a tshepitsitse ho bolaya Tswalano ha a ka bolella batho hore o ntse a mo hlekefetsa ka motabo/ Tswalano o tshaba ho qhala lenyalo la batswadi ba hae/o tshaba hore mmae o tla fellwa ke lenyalo mme a sotlehe. ✓✓ (2)
- 7.3 Bana ba Tswalano ke Onkentse ✓ le Pikoko. ✓ (2)
- 7.4 Ke mophetwa ya sephara/folete/ya ka mmoho ✓ O etseditse ngwana wa hae bana mme ha a ipone phoso ka ketso ena o dulela ho tshosa ngwana le hona ho tshwara mohatsae hampe. ✓✓ (3)
- 7.5 Mmalehola o hlolehile ho nka boikarabelo ka hohlehohle kgodisong ya ngwana, a hloleha le ho bona ngwana ha a e na le mathata./ O nehelletse Tswalano ho etsa mosebetsi o lokelang ho etswa ke yena monneng hore o etswe ke ngwana. ✓✓ (2)
- 7.6 Se nnetefatsang hore bana ke ba Lesibu ke letshwao leo bana ka bobedi ba hlahileng ba e na le lona mmeleng, e leng letshwao le teng ho batho ba leloko la Bakgatla. ✓✓ (2)
- 7.7 Ke *Operation* Modihapoho. ✓ (1)
- 7.8 Tjhe, Mmalehola o ne a phela tlasa tlhekefetso ya ho otlwa hoo e bang o ne a tshaba ho bua ka ditaba tsa lelapa la hae ka lebaka la ho tshaba monna wa hae Lesibu. ✓✓ (2)
- 7.9 Ke hobane o ne a batla ho ba bolaya, ka ha ho ne ho se ho utlwahtsetse hore bana ba Tswalano ke ba Lesibu/O ne a batla ho lahlehisa mohlala/monyenyetsi o seng o utlwahala wa hore bana ba Tswalano ba na le letshwao la Bakgatla. ✓✓ (2)
- 7.10 Lesibu o ile a kopa Mmalehola hore a mo nyale, mme Mmalehola a dumela ✓. Ba ne ba le ngakeng. ✓ (2)
- 7.11 Ke ne ke tla hlala monna mme ke tshehetse ngwana wa ka./Ke ne ke tla mo tshwarisa. ✓✓ (2)
- 7.12 Ke nako ya mehleng ya sekwalejwale. ✓ Ditokelo tsa batho di a hlontjhwa/ molao o tshireletsa ditokelo tsa batho. Batho ba na le bolokollohi ba ho theha mekgatlo e lwantsanang le tlolo ya molao, ka ha baahi ba Malakabeng ba ne ba thehe mekgatlo wa *operation modihapoho*.
[Dikarabo di amohelwe tse tswang bukeng tse bontshang diketsahalo tsa tokolloho. (2)
- 7.13 Phethelo e bile ya hore Lesibu a tshwarwe ka mora hore Tswalano a hlahise hore bana o ba etseditse ke ntatae. ✓✓ (2)

[25]

SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

POTSO 8: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO) LETLOTLO LA BASOTHO — NPK Moikangoa – Mohapi. MS Sekobolo

Selelekela

Merabe yohle e tjhaella monwana taba ya hore batho ba sebedise kelello ho feta dikgoka. Batho ba tshepang ho sebedisa kelello ha ho hlokehe hore ba be le mmele e ditshika, e loketseng ntwā. Taba ena e nnetefatswa tshomong ya 'Mmutlanyana le Taumoholo' le dithoko tse rokang 'Bakoena ba Mahaseng.

Mmutlanyana le Taumoholo

- Tshomong ena, Mmutlanyana o bontshitse bohlale ba hae ka ho tla ka leano la ho tshwasa diphoofolo e le hore le yena Taumoholo ba se ke ba bolawa ke tlala. E ne e se e le nako ba se ba sa je letho ka ha diphoofolo di ne di baleha ho bolawa ke Taumoholo.
- Leano la Mmutlanyane e ne e le la hore yena le Taumoholo ba ahe lebota le lelelele, ebe Taumoholo o a itjhwesa.
- Ha Taumoholo a se a itjhwesitse Mmutlanyana o ne a tla hoeletsa diphoofolo tsohle, a di bolelle hore Taumoholo o shwele.
- Taumoholo ha ntse a itjhwesitse jwalo Tshwene ka ha yena e ntse e le rabohlale, a hlokomela hore taba tseno empa e le moritaoke feela/e le yena mofu mofunyetsa pere.
- Tshwene o bontsha bohlale ha a nka lehlokwa a hlohlotsa setono sa Taumoholo ho ikgodisa ka tsa lefu la Taumoholo. Ha tshwene a hlohlotsa setono sa Taumoholo, Taumoholo a honyetsa, Tshwene a phamola ngwana hae, a tlola lebota a ikela.
- Ketso ena ya hlalefisa diphoofolo tse ding. Diphoofolo tse kgonang ho jethema tsa sala Tshwene morao tsa pholoha tleneng tsa tau.
- Diphoofolo tse kgutshwane di ile tsa sala yaba tsona phofu tsa Taumoholo.
- Taumoholo a tsoha a di bolaya, yaba tlala e tla fela nako e telele.
- Taumoholo o ile a qala bohlale ba ho qhekanyetsa Mmutlanyana ka ho mo fa tse otileng ha yena a ja tse nonneng.
- Mmutlanyana ka ho tshaba Taumoholo o ile a loha leano le leng la ho iphetetsa ho yena, ka hore ba rulele lebota ba tle ba tshireletse dijo tsa bona le hore ba se nelwe ke pula.
- Mmutlanyana o ile a rokella mohatla wa Taumoholo marulelong mme a hloleha ho theoha marulelong.
- Mmutlanyana o ile a kgadisa taumoholo ka nama e mafura. Taumoholo a halefa, a re o tla mmolaya, empa a sitwa ke mohatla o fasitsweng/tshwasehileng.

- Ho ile ha na pula e kgolo mme ya bolaya Taumoholo. Mmutla ke phoofotswana e se nang matla a ho lwantsha tau kaha e mmejana o fokolang. Tau e ile ya qhekanyetsa Mmutlanyana hobane e le dikgoka. Leano la ho tshwasa le ne le tiile ka Mmutlanyana athe leano la ho iphetetsa ho tau le ne le ntse le lohilwe ke Mmutlanyana.
- Hona ho nnetefatsa hore ntwaha e lwanwe ka dikgoka feela.

Seboko sa Bakoena

- Bakoena ba Mahaseng ba re 'lepotlapotla le ja podi. Modikoloha o ja kgomo', polelo ena e hlakisa hore podi e nyane ho kgomo, mme ho dikoloha ho fa motho monyetla wa ho una haholo.
- Bakoena ba ha Mahaseng ba ye ba bontshe bohlae ha ba hlasela ba boko bo fokolang ka pelenyana, ba ba thule ba be ba ba bolaye ka potlako.
- Seboko sa Bakoena se itshetlehile ka tsela eo ba hlanakang ntwaha ka yona.
- Bakoena ba Mahaseng bona ba hlasela ka pelenyana/potlako hobane bona ha ba lwane ntwaha ka dikgoka ba sebedisa kelello ka potlako ba direng ba sa itebetse. Ke ka hoo ba reng "modikoloha o ja kgomo". Sena se bolela hore tlhoho ya bona ntweng e sala e ntse e utlwahala ka mora nako e telelele.
- Bakoena bana, ke hore ba Mahaseng, ba lwantsha dira tse 'bokwana ' bo bonyenane'.
- Sena se bolela hore le ha dira di na le matla a dikgoka, bona ba ba fekisa ka ho sebedisa kelello.
- Ditaba tsena di tsamaelana le mohopolo o reng batho ba tshepang dikgoka ha ba sebedisi kelello ('ba bokwana bo bonyane')
- Bakoena ba Mahaseng ba ipona e le 'basese' ha ba ipapisa le Bakoena ba Monaheng le ba ha Mokotedi kaha ba basesanyane, ha ba na dikgoka/matla a ho lwana jwalo ka merabe e meng ya Bakoena.

Phethelo

Ha bahale ba bangata ba tshepa matla a mabotho a mangata, batho ba sebedisang kelello bona ha ba itshetlehe ka matla a fumanwang bongateng kapa ka ho ba le bahlabani ba ditshika tsa ho tshosa ba direng.

[25]

**POTSO YA 9: LETLOTLO LA BASOTHO — NPK Moikangoa - Mohapi.
MS Sekobolo**

- 9.1 Tswana Mantata. ✓ (2)
- 9.2 O amohetswe hantle/ka thabo. Maqheku a tlohella sohle ho mo amohela. ✓✓ (2)
- 9.3 Ke batho ba Quthing ✓ le Mokhotlong. ✓ (2)
- 9.4 Ke dithoko tsa marena a Basotho. ✓✓ (2)
- 9.5 Ke ho kgutla. ✓ (1)
- 9.6 Ke morena e moholo wa Lesotho. ✓ (1)
- 9.7 O ne a tloha Loting ✓ Tlokoeng Lesotho. ✓ (2)
- 9.8 Ba ana nkwe/katse ya naheng ✓ (1)
- 9.9 'Ke 'ho nkgalefotha le mohla ho sa hlajwang' ✓ (1)
- 9.10 Ho bolelwa hore ke mashodu ✓ hobane lefotha le ke se nkge ho sa hlajwa phoofolo ✓ (2)
- 9.11 Batlokoa ba rata nama ya diphoofolo. ✓✓ (2)
- 9.12 Ke mme wa Sekonyela ✓ eo e leng mohatsa Mokotjo. ✓ (2)
- 9.13 Seterekeng sa Mokhotlong ✓ naheng ya Lesotho. ✓ (2)
- 9.14 Mora wa Sebidi ke Mokoro. ✓✓ (2)
- (2)
- [25]**

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA**POTSO YA 10: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)****MALEFANE— NP Maake****Selelekela**

- Bophelong ha se hangata batho ba nahanang ka ho tshwana, ka ha re bopilwe ka ho fapana.
- Pelo ya motho ke kwetsa e tebileng e ke keng ya hlokomelwa/bonwa le ha e le mang hore a bone se nahanwang ke motho e mong, etswe moloi ha ke a mele ditshiba.

Nkubu le Letshela

- Nkubu ke ntata Thabiso eo e leng moahisane wa Letshela. Ke rakgwebo ya tsebisahalang motseng, etswe ke sebakadi se ithatelang dipolotiki.
- Nkubu o rata ha Malefane mora Letshela eo e leng titjhre a ka tlohela botitjhre a kenele dipolotiki.
- Nkubu ha a bue ka ho otloloha le Malefane, empa o sebedisa Letshela ho phethahatsa sena ka hore ho bitsetswe Malefane ha Nkubu ho tle ho buisanwe le Malefane ka taba ya dipolotiki. Sena se totobatsa ka moo Nkubu a leng bohlale ka teng ha Letshela e le sethoto. O bolela ha dipolotiking e le kgora feela, ho phelwa ha monate.
- Letshela o nkehile le yena hoo ebang ha a rate le hore mohatsae a ka tseba ka taba ena pele ba ka bua le Malefane. Sena se tlisa kgohlano dipakeng tsa Mmamalefane le Letshela, ha Nkubu yena a dutse hamonate lapeng la hae.
- Nkubu le Letshela ba atleha ho bontsha Malefane ka moo dipolotiki di ka fetolang bophelo ba hae ho feta mosebetsi wa botitjhre.
- Letshela o bolela ha dipolotiki di le molemo ho feta le lenyalo leo Malefane a lokelang ho kena ho lona, ha a hlocomele lemena leo a le tjhekelang mora wa hae.
- Nkubu o a ithorisa, o bolela ha a okametse dirutehi tse kang boMalefane.
- Nkubu o fela a atleha ho sebedisa Letshela hoba ke moo Malefane o qetella a nka dikeletso tsa Nkubu. Sena se tlisa katleho ho Nkubu, ha Letshela yena ha mmoho le lelapa la hae ba lahlehelwa ke tse molemo.

Nkubu le Malefane

- Malefane o leboha mosebetsi wa botitjhere o ikakgela ka setotswana dipolotiking ka ho susumelletswa ke ntatae le Nkubu.
- Malefane o tlohela ditherisano tsa lenyalo le Mmapule ka lebaka la dipolotiki ka tahlehiso ya Nkubu. Sena se totobatsa hore efela e le sethoto mme Nkubu o fela a le bohlae.
- Nkubu o etsa tsuonyana robala tse ding di robetse ka hore mora wa hae Thabiso le yena a kene dipolotiking. Sena se etsa Malefane a nkehe le ho feta.
- Malefane o sebetsa ka botshepehi ho hodisa mokgatlo wa bona wa Ntjapedi hoo Nkubu a mo tshepising hore e tla ba moetapele wa mokgatlo ka mora dikgetho, kgathe le letho o mpa a mo sebedisa feela, o mo kwetletse lerumo ka dikobong.
- Malefane ha a eellwe leraba leo a le tjhehelwang ke Thabiso ha a re ba tsamaye le dikgarebe ho ya dihoteleng, e le hona hore a tle a lahlwe ke Mapule ha tsena di hlahella. Malefane ha a le bale Thabiso e le motswalle wa sebele athe le letho.
- Nkubu le Thabiso ba rera ho bolaya Malefane ha dikgetho di atamela ka kotsi ya koloi empa seo sa se ke sa phethahala ka ha Malefane o ile a lemala hampe mme a ya sepetele.
- Nkubu o bona hore ditakatso tsa hae tsa hore mokgatlo o fihlelle boemo bo phahameng Malefane o di phethahaditse, mme jwale ha a sa hloka thuso ya Malefane.
- Ho ya sepetelele ha Malefane ho etsa hore a kgutle a se a se na tulo mokgatlong le hona a se a qheletswe ka thoko.
- Malefane o nkelwa koloi ya mokgatlo ke Nkubu. Ho feta mona ba se ba tshwara dikopano ntle le yena kapa hona ho mo tsebisa ka dikopano.
- Malefane ho bonahala a lahlehelwa ke kelello ka mora kotsi. Sena se totobatsa hore a ke se kgone ho etella mokga pele a le boemong bona.
- Ho bonahala Malefane a lahlehetswe ke tsohle, mosebetsi wa hae wa botitjhere, lenyalo le sona setulo sa ho ba moetapele dipolotiking.
- Ntatae Letshela ho bonahala a ikwahlaya ka bowatla boo a bo etsesitseng mora, mme ha ho sa na ho kgutlela morao dintho di sinyehetse ruri.
- Nkubu e ba morui e bang o fihlelletse boemo boo ka ho sebedisa Letshela le Malefane.
- Malefane ha mmoho le lelapa la habo ba fetohile bafutsana ka ha e bile dithoto ho Nkubu.

Phethelo

Motho o lokela ho ananela seo Mmopi a mo fileng sona, ka hobane ho ba le pelo e telele ho ka etsa hore motho a lahlehelwe ke seo a nang le sona.

[25]

POTSO YA 11: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**MALEFANE— NP Maake**

- 11.1 Ba amana ka hore ke monna le mosadi/banyalani. ✓ (1)
- 11.2 Ke taba ya hore e be o se a tseba ka taba ya ho tjetjhisetswa morao ka ditherisano tsa lenyalo la hae le Malefane. ✓✓ (2)
- 11.3 Ke malekesheneng/ditoropong. ✓ Ka hobane ho teng dipalangwang tseo di sebediswang/ sepetelele seo Mapule a sebetsang ho sona/ ✓✓
[Le tse ding tse hlahelang bukeng totobatsang tikoloho ya ditoporong/ malekesheneg] (2)
- 11.4 A re bolella hore ke motho ya lwanelang ditokelo tsa ngwana wa hae/ Ya nang le tshireletso ho ngwana wa hae/ Ya sa batleng ha ho bapalwa ka maikutlo a ngwana wa hae. ✓✓ [Tshwaya e le nngwe] (2)
- 11.5 Ke Malefane ✓ (1)
- 11.6 Ke sebakadi se foletse/sephara/se ka mmoho. ✓ O phehella semelo se le seng. O bontsha lerato la nnete ho Malefane le ha Malefane a ile a mo phoqa ka hore a kgethe dipolotiki ho e na le hore ba nyalane/O rata Malefane le ha se a lahletswe ke kelello/hlanya. ✓ (2)
- 11.7 Ngaka ya meno ✓ (1)
- 11.8 Ho re tsebela pele ntlheng ya hore ditaba tsa lenyalo la Malefane le Mapule di ka qetella di sa tsamaye hantle, mme ho ile ha fela ha e ba jwalo hobane Malefane o qetelletse a thuntswe. ✓✓ (2)
- 11.9 Malefane o ile a itokolla sepetelele ka morao hore Thabiso a mmolelle hore ha e sa tla ba yena nkgetheng dikgethong tse tlang. ✓✓ (2)
- 11.10 Maikutlo a ho teneha. ✓ (1)
- 11.11 Ke ho mo kgothalletsa ho ba le kgarebe e nngwe ntle le Mapule/ho mo thunya ka sepheo sa ho mmolaya. ✓✓ (2)
- 11.12 Dithoto ke lefa la ba bohlahe/Motho o lokela ho ananela seo a nang le sona. ✓✓ (2)
- 11.13 Ke mothusi. ✓ O thusitse Nkubu ka hore a qobelle Malefane hore a tlohele mosebetsi wa botitjhere a kenele dipolotiki. ✓ (2)

11.14 Kgohlano ya ka ntle. Ka hobane Malefane o ile ha Nkubu mme ba qwaketsana ka mantswa. √√ (2)

11.15 Maikutlo a bohloko/a ho sithabela √ (1)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25

MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80